

אפריל 2025

על הסף

מחזה ב-9 תמונות מאת מוטי לרנר

המחזה נכתב במקורו על רקע מבצע "צוק איתן" שהתנהל בעזה בקיץ 2014. הוא עלה לראשונה בתיאטרון יפו ב-2022. דרמטורגיה ובימוי: הדר גלרון. גרסה זו נכתבה בקיץ 2024 בעקבות אירועי 7 באוקטובר 2023 ומלחמת עזה שפרצה בעקבותיהם. דרמטורגיה: יוני אופנהיים. העלילה והדמויות הם פרי דמיונו של המחבר.

הדמויות:

טוביה (78) – מו"ל. נולד ב-1946. למד ספרות באוניברסיטת תל אביב. ב-1980 התחתן עם רבקה, ויחד עימה הקים הוצאת ספרים מצליחה.

איתן (42) – בנם של טוביה ורבקה. באוקטובר 2023 היה סמח"ט בגזרת עזה, ונפצע חודש אחרי תחילת המלחמה. לאחר החלמתו פרש מן הצבא והחל לנהל את הוצאת הספרים שיסדו הוריו.

העלילה

המחזה מתרחש בחודשים נובמבר - דצמבר 2024 במשך 8 שבועות. הוא נפתח ביום שלאחר השבעה על מותה של רבקה. כל תמונה מתרחשת שבוע לאחר קודמתה. רוב התמונות מתרחשות בחדר האורחים בביתו של טוביה בפרוור של תל אביב, ובחדר האחורית שלו. לחדר יציאה למטבח, לפרוזדור המוליך לחדרי השינה ולחדר האמבטיה, וכן לכניסה האחורית של הבית ולחצר. דלת הכניסה הקדמית לבית נמצאת מחוץ לבמה. בחדר עצמו ספה, לצידה כורסה, לידן שולחן נמוך. בפינה מערכת מוסיקה. על קירות החדר מדפים עמוסי ספרים. תמונה אחת מתרחשת ליד קברה של רבקה.

המוסיקה

במהלך המחזה שומע טוביה קטעי מוסיקה קלאסית.

הערה לקורא

המונולוגים של רבקה בתחילת כל סצנה הם פסקאות מתוך סיפור קצר שכתבה וכללה באנתולוגיה, הנדונה בהצגה. הצופים יבינו זאת עם התקדמות העלילה.

1. חשכה. מוסיקה. נשמע קולה של רבקה הקוראת מונולוג מתוך סיפור שכתבה.

רבקה: לילה. שג'אעיה. שני נמ"רים¹ דוהרים אל מסגד שהתבצרו בו מחבלים. אני בראשון. פצמ"ר. עוד פצמ"ר. עוד אחד. טילי נ"ט פוגעים בנו. מעיל הרוח הודף אותם. קרובים למסגד. מה זה? המנוע פָּכָה? תתניע! תתניע! נסה שוב! נסה!! יאללה. על הרגליים. אל המסגד בריצה! אני יוצא אל הנמ"ר השני: לרדת! לפרוק ציוד! קדימה! אני מסתובב לחזור. לא!! הנמ"ר שלי חוטף טיל. מתפוצץ. אני עף. נופל על הגב. הנשק שלי נעלם. אש תופת. כדורים שורקים. הרגליים שלי. אני לא יכול לזוז. אימא... אימא... אלוהים אדירים. החיילים שלי! עשרת החיילים שלי בתוך הנמ"ר הבוער!!

יום חורפי. חדר האורחים ריק. שעת צהריים. מוסיקה קלאסית. נשמע צלצול פעמון הכניסה. כעבור רגע נשמעות דפיקות בדלת.

איתן: (מבחוץ) אבא! אבא!

כעבור רגע נוסף נכנס איתן מן הפרוזדור. מכבה את המוסיקה. דלת הכניסה נפתחת. טוביה נכנס.

איתן: אני מחפש אותך מן הבוקר. למה אתה לא עונה לטלפון?
טוביה: איך נכנסת?
איתן: מהחצר. איפה היית?
טוביה: אצל בונה המצבות.
איתן: אמרנו שנלך יחד.
טוביה: הסתדרתי.
איתן: היא הייתה גם אימא שלי. כל הלילה חשבתי מה לכתוב על המצבה. אתה לא רוצה לראות? (מושיט לו דף. טוביה מתעלם) בסדר. נכתוב מה שתרצה. (מחזיר את הדף לכיסו) אכלת משהו?
טוביה: כן.
איתן: איפה? (טוביה לא עונה) בוא ניסע למשרד. נאכל שם. על השולחן שלך יש ערמה של כתבי יד חדשים.
טוביה: זה ייקח עוד כמה ימים, איתן.
איתן: לא כדאי לך להישאר לבד בבית.
טוביה: יש לי מה לעשות כאן.
איתן: מה? מה? (טוביה שותק) בוא מחכים לנו שם.
טוביה: אימא רצתה מאד להוציא לאור את האנתולוגיה הזאת.
איתן: חשבתי שהפרשה הסתיימה, אבא. הבוקר ישבתי שוב עם הלקטורים. אף אחד לא שמע על הסופרים שהיא בחרה. (שתיקה) בוא. מחכים לנו. קר בחוץ. רוצה תה?

¹ נמ"ר הוא נגמ"ש כבד המבוסס על התובה של טנק ה"מרכבה" הישראלי.

טוביה מהנהן. איתן פונה למטבח. טוביה חש סחרחורת ונאחז בכיסא. כעבור רגע חוזר איתן מן המטבח, בידיו כוס תה.

איתן: מה קרה?
טוביה: שום דבר.
איתן: יש לך סחרחורת?
טוביה: היה נדמה לי פתאום שאני שומע אותה.
איתן: את אימא? ודאי שאתה שומע אותה. לא אכלת שום דבר כל היום.
טוביה: אכלתי.
איתן: איפה הצלחת? הכיור ריק.
טוביה: שטפתי אָחֵרִי.
איתן: **(מגיש לו את התה)** נאכל במשרד.
טוביה: תודה. **(שותה)**
איתן: אולי בכל זאת נחשוב על קצת עזרה בשבילך. מישחי שתבשל, תנקה, תכבס.
טוביה: תודה. אני לא צריך.
איתן: היא תהיה עובדת של הַקֶּבֶרָה.
טוביה: אני אסתדר. בשנים האחרונות עזרתי לאימא לבשל.
איתן: שמענו. אני מעדיף שתיפגש עם סופרים חדשים. שתדריך אותם.
טוביה: אני לא אכניס הביתה אישה זרה, איתן.
איתן: היא תהיה כאן רק כשאתה במשרד.
טוביה: בסדר. אני אחשוב על זה.
איתן: אתה רוצה תפוח לדרך?
טוביה: אתה יכול לנסוע. אני אבוא באוטובוס.
איתן: אתה לא רוצה לשבת לידי בַּמְכוּנִית? **(טוביה לא עונה)** ה"שבעה" נגמרה, אבא. תפסיק להתחמק ממני. לא רציתי לריב איתך לפני האורחים, אבל בכל פעם שניסיתי לדבר איתך, הפנית לי את הגב. למה? אתה מאשים אותי במשהו? אני לא אשם מספיק? **(טוביה לא עונה)** בסדר גמור. תישאר כאן. אני שולח לך ארוחת צהרים מהקייטרינג. תפתח כשהם יצלצלו בדלת.
טוביה: תודה.
איתן: בשש אני בא לקחת אותך לארוחת ערב. מוניקה והילדות הזמינו אותך. זוכר?
טוביה: מוניקה יודעת שהיא הזמינה אותי?
איתן: כן.
טוביה: והילדות?
איתן: מחכות לך.
טוביה: אני חושב שאני אהיה עסוק הערב.
איתן: בָּמָה? באנתולוגיה של אימא?
טוביה: היא דיברה עליה עד הרגע האחרון. הסופרים שהיא בחרה, הם אלה שמבינים מה קורה כאן במלחמה הארורה הזאת.
איתן: הם לא מבינים שום דבר. הם ברחו לברלין, והם כותבים עלינו משם בהתנשאות. בלעג. דווקא בברלין. מי ירצה לקרוא אותם?
טוביה: מי שרוצה לדעת למה הם ברחו.

- איתן: אני לא בטוח שיש רבים כאלה.
טוביה: אימא חשבה שיש. עכשיו גם אני חושב. קראתי סוף-סוף את הסיפורים שהיא אספה.
- איתן: אני הייתי הקצין הכי בכיר בגזרת עזה בבוקר ה-7 באוקטובר. אף אחד לא ילמד אותי מה קרה שם.
טוביה: אני מציע שבכל זאת תקרא.
- איתן: קראתי אתמול. את הראשון. (בתעוב) הבחור הזה משתחרר מן המלחמה אחרי ארבעה חודשים, ובמקום לחזור אל המשפחה שלו, הוא מסתגר אצל הוריו, כדי שלא יכה את אשתו והילדים? אם יש לו התפרצויות זעם, שילך בלילה לים ויצרח קצת.
- טוביה: כנראה שזה לא מספיק. גם הוריו לא מסוגלים להבין אותו. בברלין הוא יכול לדבר עם חברים שלו שברחו לפניו.
- איתן: שייקח את עצמו בידיים. שיחזור לעבודה. למשפחה. ממש רתחתי.
- טוביה: זה דווקא מעיד כמה הסיפור חזק.
- איתן: זה מעיד שאף אחד לא יקרא אותו.
- טוביה: איתן, הקוראים שלנו זקוקים לסופרים האלה. אימא ידעה את זה. לפני חודש היא התחננה שאסע לפגוש אותם, אבל אני בטיפשותי נשארתי כאן לפגוש סופרים ששתקו.
- איתן: אנחנו לא יכולים להוציא לאור את האנתולוגיה הזאת, אבא. היא תיצור לנו דימוי שלא נצליח להיפטר ממנו.
- טוביה: הבנתי. תודה. אני אעשה את זה בהוצאה אחרת.
- איתן: איזה הוצאה?
- טוביה: הבוקר כבר עשיתי כמה טלפונים. אתה לא מתאר לעצמך כמה התביישתי להתחנן אל מו"לים, שתמיד זלזלתי בהם.
- איתן: אם תזדקק לעזרה, העובדים שלנו יעמדו לרשותך. אתה ממילא תהיה במשרד. לא? (טוביה שותק) האנתולוגיה כבר מוכנה. היא תגזול ממך רק שעה ביום, אבא. כל המוניטין שלנו מבוסס על הקשרים שלך עם סופרים. אתה מצליח יפה מאד בלעדי.
- טוביה: אני בכל זאת צריך אותך. מחר תבוא? (טוביה שותק) למה?
- טוביה: כי אימא מתה רק לפני שבוע. כי אני רוצה להתאבל עליה עוד כמה ימים. כי אתה לא נותן לי להתאבל עליה.
- איתן: (בכאב) אני לא נותן לך? אתה לא נותן לי! אתה לא נותן לי להתפייס איתה גם אחרי מותה. אתה לא מוכן אפילו לשמוע מה אני מציע לכתוב על המצבה שלה. (פונה לצאת וחוזר) בשש אני אוסף אותך לארוחת ערב. (טוביה שותק) בסדר גמור. אני אביא לך משהו מהקייטרינג.
- איתן יוצא. טוביה נוטל את השלט ומפעיל את מערכת המוסיקה. לפתע נדמה לו שהוא שומע את קולה של רבקה.
- טוביה: (מבולבל) רבקה? רבקה?
- לפתע נשמעת אזעקה. איתן חוזר.

איתן: בוא מהר לממ"ד.

2. מתוך החשכה נשמע קולה של רבקה הקוראת מונולוג נוסף.

רבקה: אני חייב להגיע אל עשרת החיילים שלי שבוערים בנמ"ר. אולי אפשר עוד לחלץ מישהו. אני זוחל. יורים עלי. הראש באדמה. יותר עמוק! ... איפה הנמ"ר השני? איפה הוא, לעזאזל? הם השאירו אותנו כאן להישרף... קולות. בערבית. החארות אלה ימותו יחד איתי. לפחות אני אקבל צל"ש. תוציא רימון. תוציא. אצבע בנצרה. עדיף מאשר ליפול בשבי. אף פעם לא חשבתי שאני אמות ככה. (עוצר) מה זה? כתב"ם? כן. כתב"ם. החבר'ה מחפשים אותי... (בשאריית כוחו) אני כאן. אני כאן!

אור. אחר הצהריים. כעבור שבוע. טוביה תולה כביסה בחצר הבית. נכנס איתן. בידיו תיק משרדי וקופסת אוכל שהכינה מוניקה, אשתו. הוא מבחין בטוביה ויוצא אליו.

איתן: מה שלומך?
טוביה: טוב תודה.
איתן: הילדות ראו אותך אתמול בכיכר החטופים.
טוביה: כן. הבטחתי לאימא. גם אתה צריך להיות שם.
איתן: אני יודע. למה אתה לא שם את הכביסה במייבש?
טוביה: השמש זרחה. בשביל מה צריך מייבש.
איתן: אתה חוסך חשמל? אמרת שתפעיל את המדיח.
טוביה: אני אפעיל אותו הלילה.
איתן: הכלים בכיור כבר שבוע שלם, אבא. (טוביה לא עונה) אתה בטוח ששלומך טוב? (טוביה לא עונה) בוא תיכנס. תאכל משהו. מוניקה הכינה לך אֶמְפֶּנְדָס.
טוביה: תודה.
איתן: (מוציא טלפון) תגיד לה. עוד כמה דקות היא מתחילה תורנות בחדר מיון.
טוביה: אני אתקשר אליה מחר.
איתן: למה כל כך קשה לך?
טוביה: אני רוצה לחשוב מה להגיד.
איתן: תודה תספיק. אתה כועס גם עליה?
טוביה: אני לא כועס על אף אחד. בטח לא עליה. היא אישה נהדרת. רופאה מצוינת. התפלאתי מאד שהיא התחתנה איתך.
איתן: (צוחק) אגב, היא תורנית כל השבוע. היא לא תוכל לעזור לך בבית. הילדות יעזרו.
טוביה: אני אשמח שהן יבואו, אבל אני אסתדר בעצמי.
איתן: ידעת שהן כותבות זיכרונות מאימא? (טוביה נד בחיוב) הן שיתפו אותה בהתאהבויות שלהן. לא יאומן. אני לא העזתי לספר לה שום דבר. אבל היא תמיד ראתה. (טוביה מחייך) אגב, דיברתי הבוקר עם חנה ליברמן. פיטרנו אותה לפני שנה, כשסגרנו את המזנון של העובדים.
טוביה: זוכר.

איתן: היא מוכנה לבוא הנה כל בוקר לארבע שעות.
 טוביה: היא? היא לא יודעת להכין קפה.
 איתן: היא בישלה בשבילך עשרים שנה. אימא תמיד קנאה בתאוה שלך לקציצות
 שלה. **(טוביה לא עונה)** בוא תכנס. אני אראה לך איך מפעילים את המדיח.
 טוביה: אני יודע.

איתן חש בריח הגוף של טוביה.

טוביה: למה אתה מסתכל בי ככה?
 איתן: מתי התקלחת בפעם האחרונה?
 טוביה: סליחה?
 איתן: בוא עכשיו.
 טוביה: עד כאן, איתן!
 איתן: עשה טובה. אל תתווכח.
 טוביה: אני יכול להתקלח בעצמי.
 איתן: זה סימן לא טוב, אבא. **(טוביה שותק)** גם לי קשה בלי אימא. אבל אנחנו
 ממשיכים לחיות. יש לך אותי ואת מוניקה. יש לך שתי נְכָדוֹת. יש לך
 הוצאת ספרים הכי טובה בארץ.
 טוביה: אני יודע. **(נכנס הביתה)**
 איתן: ולכן אתה מתפטר? מאחורי הגב שלי? מהבוקר אני מחכה שתגיד את זה.
 חשבת שאני לא אגלה? ברגע שהודעת לחשב, הוא הודיע לי.

איתן הזועם נכנס אחרי הביתה.

טוביה: קראתי את המאזן שלנו, איתן. המלחמה הזאת גרמה לגירעון ש...
 איתן: אתה הנָכֵס העיקרי שלנו, אבא.
 טוביה: אם אני לא עובד, אני לא מושך משכורת.
 איתן: אני לא אנהל את ההוצאה בלעדיך. **(פותח את התיק המשרדי שהביא איתן)**
 הבאתי לך כתב יד שמצאתי במגירה של אימא. תסתכל. בחורה
 צעירה. מוסלמית מיפו. רומן ראשון בעברית. על היחסים שלה עם פרופסור
 יהודי באוניברסיטה. היא מחכה לשמוע את דעתך.
 טוביה: אין טעם, איתן. אתה ממילא מחליט בלעדיי. אני לא כועס. הרגע הזה היה
 מגיע במוקדם או במאוחר.
 איתן: אם לא תעבוד, אבא, אתה תשתגע. **(טוביה לא עונה)** כל זה בגלל
 האנתולוגיה? ואיך תחיה בלי משכורת? הפנסיה שלך לא מספיקה.
 טוביה: אני אסתדר.
 איתן: איך?
 טוביה: אני לא צריך בית כל כך גדול.
 איתן: אתה רוצה למכור את הבית הזה?
 טוביה: אני אקנה דירה קטנה, אוציא לאור את האנתולוגיה. ואחיה ממה שיישאר.
 כשאימא ואני התחתנו, הסתדרנו יפה מאד בחדר וחצי.
 איתן: אתה מנסה לסחוט אותי?
 טוביה: אני לא אעשה שום דבר שיפגע בך, איתן.

- איתן: יש לי הצעה יותר טובה. תפטר אותי ותמנה מישהו שיוציא לאור כל מה שתרצה.
- טוביה: אני רוצה להוציא את האנתולוגיה. ראית כמה היא הייתה חשובה לה. שמונה סופרים ילידי הארץ. פני נוף מולדתנו. וכולם בברלין.
- איתן: כל מי שיקרא אותם יתיאש כמותם.
- טוביה: או יקום ויעשה משהו.
- איתן: אל תשלה את עצמך, אבא. **(באיפוק)** קראתי אתמול עוד כמה סיפורים. "מאשה אהובתי" סיפור לא רע. אני יכול להבין שאישה שנחטפה, חוזרת מעזה ולוקחת קלונקס. אני יכול להבין שאחרי מה שהיא עברה שם, היא לא מסוגלת לשכב עם בעלה. אבל לפרוץ בבכי כשהיא שומעת את הדלת של השכן נטרקת? ובגלל זה היא עוזבת את בעלה ובורחת לברלין? שם דלתות לא נטרקות?
- טוביה: היא ברחה כי היא לא מסוגלת יותר לחיות בפחד כזה.
- איתן: היא לא ניסתה. גם הכותבים האחרים ברחו לפני שניסו. בסיפור "שלכת" השיער שלו פתאום נושר, הוא מגיב בבהלה לכוס נשברת, למכונית חולפת. ב"רשימות מן האוטובוס" המורה הזה בורח מבית חולים, והולך כל בוקר לים לבהות בגלים. ב"מקלחת" המ"פ שהודח, אונס את החברה שלו לילה-לילה...
- טוביה: נכון, אבל...
- איתן: ואחרי חודש בברלין לכולם יש חתולים, והם שותים קפה באלכסנדרפלאץ.
- טוביה: רובם ממשיכים להתמודד עם מה שקרה להם.
- איתן: **(בבוז)** בגללם אתה מתפטר?!
- טוביה: כן.
- איתן: אני לא מבין למה, אבל יש לי מספיק משלי על הכתפיים. אני מוכן ללכת לקראתך. בוא נחליף כמה מן הסיפורים האלה...
- טוביה: זה לא בא בחשבון.
- איתן: תקשיב רגע. המלחמה הזאת היא מלחמה צודקת. אין צודקת ממנה. אולי היא לא תשיג את כל המטרות שלה, אבל כשהיא תיגמר יהיו לנו עוד עשר שנים של שקט. אם נחליף כמה מן הסיפורים האלה בסיפורים על צעירים שלא ברחו, תתקבל תמונה יותר מורכבת...
- טוביה: בשום פנים ואופן. לספרות יש כוח מטהר. לכן היא צריכה לעסוק בפחדים הכי עמוקים שלנו. אתה אף פעם לא הבנת את זה. לכן אתה בָּז לאנתולוגיה. סופרים שלא ברחו יכולים להציג לנו אופציות נוספות.
- איתן: להדחיק את הטראומות שלנו?
- טוביה: להתמודד איתן. לפני שנפצתי השתתפתי שם במבצעים די קשים. עשרים ושמונה חיילים שלי נהרגו. אני הולך לאזכרות. אני נפגש עם המשפחות. אני רואה את אלה ששרדו. הם מתמודדים יפה מאוד. למרות שהמלחמה נמשכת.
- טוביה: אימא לא הייתה בטוחה. גם אני כבר לא בטוח.
- איתן: עכשיו נזכרתם להתעניין? בכל פעם שניסיתי לדבר איתכם על מה שקרה לחיילים שלי...
- טוביה: תמיד אמרת שהפול בסדר. פתאום באמצע הלילה הזעיקו אותנו לבית החולים, ומצאנו אותך רועד במיטה.

- איתן: מצאתם אותי פצוע אחרי שחילצתי גופות של שני חיילים. תוך יומיים התאוששתי. עכשיו אתה מספר לי שאי אפשר בכלל להתאושש?! שצריך לברוח לברלין?! על גופתי המתה. ואני לא מקבל את ההתפטרות שלך. אתה ממשיך לעבוד, והלילה אתה קורא את כתב היד הזה, ומחר בבוקר אתה בא למשרד, וחנה ליברמן תבוא הנה לבשל. ועכשיו אנחנו הולכים להתקלח! אני אתקלח בעצמי. ואני לא קורא שום כתב יד, ואני לא בא למשרד, וחנה ליברמן לא תבשל כאן. ואתה יודע היטב מה לעשות כדי שאני לא אתפטר. אימא הקריבה את חייה למען האנתולוגיה הזאת. **(פונה לצאת)**
- איתן: **(אחרי)** אז עכשיו אתה רוצה להקריב את שלך? אתה רואה למה אני מתעקש שתחזור לעבודה? למה **אני** מתעקש לחזור? חכה. אני מביא לך מגבת נקיה.
- טוביה: **(בתקיפות)** אני אקח בעצמי. **(יוצא)**

3. מתוך החשכה נשמע קולה של רבקה הקוראת מונולוג נוסף.

- רבקה: אחות! תני לי עוד מורפיום. לא אכפת לי כמה כבר נתת. אחות!... הדלת נפתחת. אבא ואימא נכנסים. שוב מביאים פרחים. בשביל מה? שימו אותם על הקברים של החברים שלי. הם נבחרים. אני מנסה לחייך. אבל כואב לי מדי במיטה הדפוקה הזאת. הרגליים בגבס. הגב תפור. קתטר בזין. אני בקושי מרגיש אותו. אני מקווה שיום אחד הוא עוד יעמוד לי. לא. אל תבכו לי עכשיו. ההורים של החיילים שלי היו כאן הבוקר. בכינו מספיק. מה יכולתי להגיד להם? אני חי והבנים שלהם מתים.

צהרים. כעבור שבוע. רוח קרה נושבת בחוץ. טוביה ואיתן נכנסים אל הבית. טוביה מתיישב באפיסת כוחות על הספה. איתן מכסה אותו בשמיכה.

- איתן: איך יצאת ביום כזה בלי מעיל? בלי מטריה?
- טוביה: לא ירד גשם.
- איתן: אתה ממש רועד. אולי בכל זאת נלך לרופא?
- טוביה: אני בסדר גמור. הייתה לי סחרחורת.
- איתן: כשנכנסתי ללובי לא זיהית אותי. גם לא זכרת את הכתובת שלך. מזל שהמזכירה של סבג הכירה אותך.
- טוביה: היא התקשרה אליך? הייתי בטוח שאתה עוקב אחרי.
- איתן: ודאי. גם שכרתי בלש פרטי. זה כבר קרה לך פעם?
- טוביה: לא קרה לי שום דבר.
- איתן: אני אבקש ממניקה לבדוק אותך.
- טוביה: אתה מתעקש לשכנע אותי שאני חולה?
- איתן: הייתה לך סחרחורת. היית מבולבל.
- טוביה: הייתה לי סחרחורת כי... כי לא אכלתי בבוקר.
- איתן: זאת לא פעם ראשונה שאתה שוכח לאכול.
- טוביה: לא שכחתי. מיהרתי.
- איתן: אני מזמין לך ארוחת צהרים. **(מחייג בטלפון)**

- טוביה: אני רוצה שתדבר עם סבג. הוא מוכן להוציא לאור את האנתולוגיה.
 איתן: בסדר. אני אדבר איתו.
 טוביה: עכשיו. הייתה לי כבר סחרחורת כשישבתי אצלו. אני לא זוכר על כמה סגרנו.
 איתן: אני אדבר איתו בערב.
 טוביה: האנתולוגיה מוכנה לדפוס, איתן. הוא הבטיח להוציא אותה לאור בתוך חודש.
 איתן: אני לא חושב שהוא הבטיח.
 טוביה: ודאי שהוא הבטיח.
 איתן: (מניח את הטלפון) הבן שלו נפל בעזה, אבא. הוא לא יוציא לאור ספר שמאשים את הצבא בפשעי מלחמה.
 טוביה: הבן שלו נפל בעזה?
 איתן: כן. עידו סבג. הוא היה מ"פ אצלי בחטיבה. יצא לחלץ שלושה חטופים. הלכנו יחד להלוויה. אני עוד הייתי על קביים.
 טוביה: (נבוך) הוא לא אמר לי שום דבר.
 איתן: לא חשבת עליו כשדיברת עם אבא שלו על האנתולוגיה?
 טוביה: הוא לא אמר לי שום דבר.
 איתן: הוא התקשר אלי כשיצאת מהמשרד שלו. הוא עדיין שבור. הוא חושב שרוב הסופרים עדיין לא עיכלו את המלחמה הזאת. הוא מוכן לקרוא את הסיפורים. אם הוא ימצא אותם ראויים, הוא יוציא את הספר בשנה הבאה.
 טוביה: אל תנסה לבלבל אותי, איתן. לו הוא אמר את זה, הייתי קם והולך. אני לא אחכה לשנה הבאה, כי אני לא יודע מה יקרה לי עד השנה הבאה. אני לא יודע מה יקרה לי מחר. אני לא יודע מה יקרה לי הלילה. זאת הייתה הבקשה האחרונה של אימא. מה עוד אני צריך לעשות כדי למלא אותה? לשבות רעב במשרד שלך? לקפוץ מן הגג? לבלוע כדורי שינה? מה?

איתן נרעש מתגובתו של טוביה. הוא אוחז בידו ומוליך אותו אל הספה.

- איתן: בסדר. הבנתי. אתה צודק. בוא. תשכב. תנוח קצת. תאכל משהו. אנחנו נוציא לאור את האנתולוגיה אצלנו. על חשבוננו. נעבוד יומם ולילה. נשיק אותה בעוד חודש.
 טוביה: נוציא אותה אצלנו?
 איתן: כן.
 טוביה: על חשבוננו?
 איתן: כן.

טוביה מתיישב על הספה. איתן מתכופף להתיר את שרוכי נעליו של טוביה. טוביה מתעקש לחלוץ את נעליו בעצמו, אך לא מצליח להגיע אל השרוכים.

- איתן: תן לי. היה לך יום קשה.
 טוביה: בעוד חודש, אמרת?
 איתן: כן. (מנסה להתיר את שרוכי הנעליים)

טוביה: **(קם)** בוא נתחיל לעבוד. אני אכין לך את התיקים של אימא. היא סיימה את העריכה. הייתה לה גם הצעה לגרפיקאי.
 איתן: אני אקח אותם בערב. עכשיו תנוח קצת.
 טוביה: אני לא עייף.
 איתן: שב.

טוביה מתיישב. איתן חולץ את נעליו של טוביה ופושט את גרבייו.

איתן: צריך לגזור לך את הציפורניים.
 טוביה: אני אעשה את זה בעצמי.
 איתן: הציפורן של הבוהן הגדולה חודרת לבשר. אתה רוצה שתהיה לך דלקת?
 טוביה: אני רוצה שנחזור למשרד ונתחיל לעבוד.
 איתן: אתה מעדיף שמוניקה תעשה את זה?
 טוביה: עזוב את הציפורניים שלי עכשיו. אימא חשבה שהדמויות באנתולוגיה מחפשות בברלין מקלט בטוח, אבל בליבן הן עדיין כאן. **(מוציא נייר)** תסתכל. היא שתלה את חוף תל אביב מול שער ברנדנבורג. יפה. נכון?
 טוביה: נעביר את זה מחר לגרפיקאי. **(בכאב)** היא קבעה איתו בדיוק ביום שהיא...

גרנו נחנק. דמעות מציפות את עיניו. איתן מוליך אותו לספה.

איתן: אימא לא כעסה עלי כל כך כמו שאתה חושב. הוויכוחים על האנתולוגיה דווקא קירבו אותנו. היא שאלה על הפציעה. על הטיפול הפסיכולוגי. על התרופות. רציתי מאד לספר לה, אבל...
 טוביה: היא חשבה שאם תקרא את האנתולוגיה, יהיה לך קל יותר.
 איתן: ניסיתי. בכל פעם שהתחלתי, חטפתי כאב ראש. כל שורה מזכירה לי משהו. אתמול הצלחתי סוף-סוף לקרוא את הסיפור על הקצין הזה, שנפצע בשג'אעיה. עשרה חיילים שלו נלכדו בנמ"ר הבווער. **(משתתק)** לי נשרפו שם שישה חיילים בנמ"ר. סתם מוות מיותר. שבועיים אחר כך התפנינו משם.
 טוביה: אמרת לאימא שהמוות שלהם היה מיותר?
 איתן: כן. ממש רגע לפני ש... כשישבנו לידה באותו לילה, יצאת לדבר עם הרופא, ואז... ליטפתי את הלחי שלה... ואמרתי... והיא נישקה את היד שלי... והרגשתי שהיא מנסה לנחם אותי... אבל כבר לא היה לה כוח לדבר... ואז היא פלטה אנחה... וזהו...

4. מתוך החשכה נשמע קולה של רבקה הקוראת מונולוג נוסף.

רבקה: שוב הבאתם עוגה? אמרתי לכם שאני שומר על כושר... כי בעוד שבוע מוציאים לי את התפרים ואני חוזר לגדוד... החיילים שלי נלחמים שם, אימא. אני חייב להיות איתם... תפסיקו לנדנד. אני לא נרשם לאוניברסיטה. זיוני השכל שם לא מעניינים אותי... אבל הניתוח הצליח. מי אמר לכם שאני צריך עוד אחד?... עוד שנה של ניתוחים?!... שנה שלמה!?

אור. צהרים. כעבור שבוע. גשם בחוץ. טוביה לבדו בחדר האורחים, מדבר בטלפון עם מזכירתו של סבג, המו"ל שאצלו ביקר שבוע לפני כן.

טוביה: כבר שלוש שעות אֶת דוֹקָה אותי בְּלֶךְ וְשׁוֹב. אני רוצה להיפגש עם מר סבג בדחיפות. אני לא מוכן יותר לחכות... אז תאמרי לו בבקשה, שאם הוא לא חוזר אלי היום, שלא יחזור בכלל.... כשהוא ביקש להיפגש איתי, אף פעם לא דחיתי אותו... זה בגלל הבן שלו? ... שלחתי התנצלות... בסדר. תודה. אני אחכה עד מחר! (טורק. צער עמוק מציף אותו) רבקה. רבקה...

נכנס איתן, מנער את המטרייה שלו.

איתן: ראית שאני באמצע ישיבה. מה כל כך דחוף? לא יכולת לחכות כמה דקות? (טוביה לא עונה) דָּבָר. אני שומע. (טוביה לא עונה) אני ממחר, אבא. אני צריך לחזור למשרד.

טוביה: אני לא עוצר בעדך.

איתן: אני לא מבין למה אתה כועס. כל הקומה רעדה כשטרקת את הדלת שלי.

טוביה: כשאני רוצה לדבר איתך, אתה תעזוב הכל ותקשיב!

איתן: הקשבתי. במהדורה הראשונה יהיו חמש מאות עותקים. אם הם יימכרו,

נדפס עוד חמש מאות, ואם גם אלה יימכרו, נדפס עוד.

טוביה: כל מהדורה ראשונה אצלנו היא חמשת אלפים עותקים.

איתן: אני לא אשקיע בחמשת אלפים עותקים, ואחר כך אגרוס אותם.

טוביה: אל תרמה אותי, איתן. אתה מוציא חמש מאות עותקים רק כדי לצאת ידי

חובה כלפיי אימא. אתה נאמן בכל ליבך לצבא, ולא תוציא לאור שום ספר שיש בו ביקורת עליו.

איתן: אני כבר מזמן לא "נאמן בכל ליבי לצבא", אבל גם אתה יודע שלא נוכל לחיות כאן בלעדיו.

טוביה: אתה קורא לסופרים שחשפו את הכשלים של המודיעין באוקטובר בוגדים.

אלה שכתבו על הטבח שעשינו בעזה, הם משתפי פעולה. אני שומע אותך מדבר עליהם עם יחסי הציבור.

איתן: (באיפוק) לא אמרתי שהם בוגדים או משתפי פעולה. אמרתי שהם גורמים

לנו נזק. לכן אני נוהג בזהירות. כל המו"לים שאתה מתקשר אליהם ינהגו בדיוק כמוני.

טוביה: אתה הבן שלי, לכל הרוחות. אתה לא כל המו"לים האלה.

איתן: בסדר גמור. אם אתה כל כך מתעקש, נוציא אלף עותקים.

טוביה: מה אני בעיניך? רוכל בשוק?

איתן: אבא, אני מנסה לעשות את זה בהיגיון.

טוביה: תודה רבה. אני לא רוצה שתעשה בשבילי שום דבר. עד היום לא עשית

הרבה. זאת הייתה טעות גדולה למנות אותך למנהל. לא הייתי צריך לשמוע לאימא.

איתן: אני לא מבין. אתה מתעקש לריב איתי עכשיו?

טוביה: לולא הכרחת אותנו לחתום לך, היית משרת בִּקְרָה כמו כל בן יחיד והיית נשאר בן אדם.

- איתן: בבקשה, אבא. אל תגרור אותי לוויכוח הזה.
טוביה: אתה לא רוצה לחשוף מה שהצבא עושה בעזה, כדי שלא ידברו גם על מה שאתה עשית שם.
- איתן: אתה לא יודע שום דבר על מה שעשיתי.
טוביה: אני יודע מספיק. אימא ואני נאבקנו כל החיים שלנו לעצור את שפיכות הדמים שמשתוללת כאן, ואתה השתתפת בהרג המוני במחנות הפליטים. בהרס בתים. בתי ספר. בתי חולים. בגירושים. בהרעבה. אלפי חפים מפשע נטבחו. נשים. ילדים. תינוקות. כל העיתונים בעולם כותבים על זה.
- איתן: התמודדנו עם סכנה קיומית, אבא...
טוביה: זה לא מצדיק את מה שעשיתם. אימא התפוצצה מכעס. שיטחתם שכונות שלמות. החרבתם רחובות. חנויות. משרדים. מסגדים. היא כל כך התביישה לראות את קברי האחים. את המוני הגופות בשקיות הפלסטיק הכחולות. את האימהות הבוכות... היא התחננה שתפרוש בתחילת המלחמה, לפני שאתה מאבד צלם אנוש.
- איתן: אימא לא חשבה שאיבדתי צלם אנוש. להפך. היא התקוממה נגד הצדקנות שלך. נגד "עריצות ניקיון הכפיים שלך". קיבוצים שלמים נשרפו. מאות אזרחים נרצחו, נחטפו. זקנים, נשים, ילדים, זה לא יקרה שוב...
טוביה: היא מעולם לא טענה שאני עריץ.
- איתן: כשאמרנו שהצבא עושה מה שצריך, היית מתנפח וצורח. לכן היא שתקה.
טוביה: אימא ואני אף פעם לא התווכחנו.
- איתן: כי היא לא העזה לפצות את הפה לידך.
טוביה: אנחנו הבנו זה את זה גם בלי לדבר הרבה.
- איתן: כבר הייתי בדרך להיות מח"ט. פרשתי כדי לעמוד לצידה, ולהציל את ההוצאה הזאת, שאני נושא על הכתפיים כבר שנה שלמה. ואתה פו לי על שני ספרי בישול שהוצאתי, כדי לממן את ספרי המשוררים שלך. ביום שהשתחררתי, הייתי צריך לברוח עם מוניקה והילדות אל ההורים שלה בארגנטינה. אבל אני חשבתי עליכם...
- טוביה: אתה באת להציל את ההוצאה? שכחת באיזה מצב היית אחרי שנפצעת? הצעתי לך לעבוד אצלנו, כי אחרי הכישלונות שלך ב-7 באוקטובר, אף אחד לא היה מוכן להעסיק אותך. גם היום אתה עדיין לא מסוגל לנהל את ההוצאה בעצמך. לכן אתה מתחנן שאחזור.
- איתן: אני מתחנן שתחזור, כדי שיהיה לך מה לעשות עם עצמך. כדי שלא תשקע בדיכאון. שלא תטפס על הקירות. אני לא צריך אותך במשרד. מצדי, אל תבוא ואל תפריע. **(בזעם)** ואף אחד לא היה מוכן להעסיק אותי, כי לא הייתי מוכן לקבל שום הצעה. כי לא רציתי לעבוד. כי לא רציתי לחיות. כי כל בוקר התעוררתי עם המחשבה לתקוע לעצמי כדור בראש. כשניסיתי לדבר איתך על זה, לא רצית לשמוע. **(יוצא)**
- טוביה: **(אחרי)** רציתי לשמוע. רציתי מאד. גם אימא רצתה. ניסינו, אבל ראינו שאנחנו מכאיבים לך עוד יותר.

5. מתוך החשכה נשמע קולה של רבקה הקוראת מונולוג נוסף.

רבקה: הסברתי לכם. אני לא עוזב את הצבא. אני אשתחרר מבית החולים, אני אעשה שנה פקדון בביסא גלגלים, ואחר כך אני חוזר לגדוד... אני לא אעבוד אצלך, גם אם תציע לי כפליים... כי בצבא אני מתעסק בדברים קצת יותר חשובים מנדל"ן... כי אתה לא סולח לי על מה שאני עושה שם. כי אתה לא מוכן להודות כמה אתה חייב לי על מה שאני עושה שם...

אור. אחר הצהריים. כעבור שבוע. טוביה נכנס אל הבית, מטריה בידו האחת ותיק מסמכים בשנייה. הוא נועל אחריו את הדלת, ונשאר עומד, אובד עצות. כעבור רגע נשמע צלצול פעמון הדלת. טוביה איננו פותח. מבחוץ נשמע קולו של איתן.

איתן: אבא! אבא, תפתח! תוציא את המפתח מהדלת. אני יודע שאתה בבית.

טוביה איננו עונה. כעבור רגע נכנס איתן דרך הפרוזדור.

איתן: השתגעת? אתה רוצה שאני אבקש מהפסיכיאטר המחוזי לקבוע שאתה לא אחראי למעשיך? שבית המשפט ימנה אותי לאפוטרופוס? עורך הדין שהלכת אליו, משחק איתי טניס. הוא תכף ראה שאתה לא מבין איפה אתה חי. ארבעה מיליון?! אני לא אתן לך למכור אותו גם בשבעה!

טוביה: אתה לא משאיר לי ברירה, איתן.

איתן: הבית הזה הוא הרכוש העיקרי שלך, אבא. אתה מוכר אותו כדי להעניש אותי?

טוביה: אני לא מעניש אותך.

איתן: תגיד כבר. תגיד! זה תלוי ועומד בינינו מאז ההלוויה. זה כתוב בעיניים

שלך. תגיד כבר. תגיד שאני הרגתי את אימא.

טוביה: לא אמרתי את זה.

איתן: אמרת בשתיקה שלך. בהתעלמות שלך ממני. בהלוויה אמרת למוניקה

שאימא קיבלה את התקף הלב בגלל האנתולוגיה.

טוביה: לא אמרתי שהיא מתה בגלל האנתולוגיה. אמרתי שהיא מתה בגלל

המלחמה. בגלל הצער על הנרצחים בקיבוצים. בגלל החטופים. בגלל הטבח

בעזה. בגלל שהיא איבדה את התקווה שנוכל לחיות כאן.

איתן: מוניקה הזדעזעה כשהיא שמעה אותך. אימא הייתה חולה. אני לקחתי אותה

לבדיקות. אני ישבתי לידה בצנתור. אתה בכלל לא ידעת מה יש לה.

טוביה: היא לא רצתה להכביד עלי.

איתן: אבל עלי אפשר להכביד. נכון? אני יכול לשאת הכל על הכתפיים. אני יכול

לשאת מלחמה. אני יכול לשאת מוות. שכול. אני יכול לשאת את ההאשמה

שהפקרתי את התושבים בקיבוצים. שלא חילצתי את החטופים. שביצעתי

פשעי מלחמה. אתה טועה. אני לא יכול, ואני לא מתכוון לשאת הכל. ודאי

לא את ההאשמה הנבזית על מה שעשיתי לאימא.

טוביה: אני מוכן להישאר בבית, בתנאי שאתה...

איתן: ואתה לא תגרום לי להרגיש אשם. האנתולוגיה הזאת לא תצא לאור. לא בגלל שהיא גירעונית, אלא בגלל שהיא מסכנת את חיי החיילים שמנסים לשרוד כאן. גם אותי. אני לא מוכן שאף אחד יתאבד בגללה. להפך...

טוביה: ואם תנסה להוציא אותה לאור בעצמך, אני אפנה לבית המשפט. כשאימא עבדה עליה היא קיבלה משכורת מן ההוצאה. ההוצאה גם שילמה עבור הזכויות של הסיפורים. לכן האנתולוגיה הזאת שייכת להוצאה. טוביה: ההוצאה הזאת שלי, איתן, ולכן גם האנתולוגיה שלי, ואני אוציא אותה לאור איתך או בלעדיך. ואם אני אחליט למכור את הבית למענה, אני אמכור אותו.

איתן פונה לצאת. כאב ראש תוקף אותו, הוא משפשף את רקותיו, וחוזר.

איתן: ואני אגיד לך עוד משהו. אתה לא נקי ממה שקרה לאימא. לפני שהיא מתה, הסיפורים האלה בכלל לא עניינו אותך. גם לא ניסית לשכנע אותי לקרוא אותם. השתיקה שלך הכאיבה לה יותר מן הסירוב שלי. השתיקה שלך הרגה אותה.

טוביה: היא ביקשה ממני לא להתערב. איתן: אני לפחות התווכחתי איתה. אתה התעלמת ממנה. היא הייתה באה למשרד, ובוכה. **(בולע כדור נגד כאב ראש)**

טוביה: אני התעלמתי ממנה? עשרות פעמים אמרתי לה שאני עומד לרשותה. היא לא רצתה שאני אריב איתך.

איתן: אף פעם לא הערכת אותה. אף פעם לא כיבדת את דעתה. היא בכתה על זה שהיא לא מספיק חשובה בשבילך. **(פונה לצאת)**

טוביה: זה מה שהיא אמרה?! שהיא לא הייתה מספיק חשובה בשבילי?! חכה רגע. אתה לא תגיד לי את זה ותלך. זה שקר גמור. כיבדתי אותה מאד. היא הייתה חשובה לי מאד. מהיום שהכרתי אותה. היא הייתה חשובה לי בגלל שהייתי חשוב לה. נלחמנו יחד נגד המלחמה. שבתנו יחד. הלכנו להפגנות. חתמנו על עצומות למען החטופים. למען פתרון מדיני. היא הייתה כל כך יקרה לי. היינו כל כך קרובים, כל כך קשורים. היא ידעה את זה. אני לא מסוגל לחיות בלעדיה. **(ממהר אחרי)** חכה רגע, איתן! מתי היא אמרה שהיא לא חשובה לי? אני רוצה לדעת. חכה רגע. זה לא יכול להיות.

אבל איתן יצא. טוביה חוזר. מתיישב על הספה. מתייפח רגע. קם, פונה לשידה, מוציא בקבוק כדורים, מתבונן בו, מחזיר אותו למקומו, ממהר שוב אל הדלת, צועק במלוא גרונו "איתן!". אין תגובה. הוא חוזר ופונה שוב לשידה, מוציא את הבקבוק, נוטל כוס מים, בולע את הכדורים, מפעיל את מערכת המוסיקה, נשכב על הספה ועוצם את עיניו. לפתע הוא שומע את קולה של רבקה.

טוביה: רבקה? רבקה? חכי. אל תלכי. חכי לי...

אבל היא לא עונה. הוא עוצם את עיניו. כעבור רגע נכנס איתן. כאב הראש שלו התגבר. הוא מכבה את המוסיקה. מתקרב אל טוביה.

איתן: אני מצטער, אבא. אני לא יודע איך נגררתי לזה. פתאום איבדתי שליטה.
(מבחין בבקבוק) מה זה? בלעת את הכדורים אלה? ענה לי, אבא. בלעת אותם?!! כמה בלעת? כמה? תירק אותם. תירק אותם. **(נוטל את הטלפון ומחייג)** מוניקה! הלו, מוניקה! עני כבר!!! ... מוניקה!!! **(מוציא מכיסו עוד כדור ובולע)** בוא ניסע לבית חולים. אתה צריך שטיפת קיבה...

6. מתוך החשכה נשמע קולה של רבקה הקוראת מונולוג נוסף.

רבקה: **(בזעם)** אני ישן מצוין בלילות. אני כבר לא משתין במיטה. אני לא בוכה. אני לא רועד. אין לי התקפי זעם. אין לי התקפי חרדה, ואני לא לוקח סמים... אני לוקח כדורי ארגעה כי אתם מכריחים אותי ... ביקשתי שתבואו לוועדה הרפואית כדי לעזור לי, ואתם תקעתם לי סכין בגב... למה? אתם יודעים מה המצב שלי יותר טוב ממני? מה אני אעשה אם הצבא לא ירצה אותי? אני אכניס לעצמי כדור בראש?

שבוע אחר כך. יום שמש בהיר. על השולחן אגרטל פרחים. במהלך דבריה של רבקה נכנס טוביה, שהשתחרר מבית החולים. הוא מניח את תיקו, ויוצא לפרוזדור. כעבור רגע הוא חוזר, בידיו ערמת בגדים של רבקה. נכנס איתן.

איתן: מה אתה עושה, אבא? הרופאים אמרו לך לנוח היום.
טוביה: נחתי שם מספיק. **(מניח את הבגדים על הספה)**
איתן: בשביל מה הוצאת את הבגדים האלה?
טוביה: אני רוצה לתרום אותם.
איתן: את הבגדים של אימא?
טוביה: אני לא חושב שאני אלבש אותם.
איתן: **(צוחק)** אני אדבר עם מוניקה. נתרום אותם לעולים חדשים במרכז קליטה.
טוביה: מה נעשה עם התכשיטים שלה?
איתן: לאימא היו תכשיטים?
טוביה: היו לה כמה שאימא שלה הביאה מברלין.
איתן: אולי מוניקה תרצה משהו. אולי הילדות ירצו. אתמול קראתי עוד פרק מספר הזיכרונות שלהן. הן בילו אצלכם סוף שבוע, ואתם לקחתם אותן לפגוש נוער ערבי בִּנְצֶרֶת.
טוביה: מה יכולנו לעשות? הן התחננו.
איתן: הייתם סבא וסבתא די אמיצים. **(צוחק)** אלה הפרחים ששלחו לך מהמשרד.
טוביה: ראיתי. מחר בבוקר אני אפתיע אותם.
איתן: הם ישמחו מאד. אל תדאג. לא יודעים שם שום דבר על ה...
טוביה: אני רוצה לדבר איתך קצת על האנתולוגיה.
איתן: בטח. בשמחה.
טוביה: החלטתי לכתוב מבוא. אולי אני אצליח לחדד קצת את מה שאימא רצתה להגיד.
איתן: רעיון נהדר. אתה יכול להתחיל כבר מחר. למעשה כמעט סיימנו את העבודה. הבאתי לך עותק להגהה.

מוציא את העותק מתיקו.

- טוביה: איזה יופי. (מעלעל בדפים בהתרגשות) מתי הספקתם?
 איתן: עבדנו מסביב לשעון. אנחנו מחכים רק לאישור שלך.
 טוביה: אני אעבור על זה הלילה.
 איתן: מצוין. בעוד שבועיים יהיה לנו ספר. אגב, דיברתי הבוקר עם הרופאים
 בבית החולים. הם ממליצים שניקח לך פיליפיני.
 טוביה: פיליפיני? מה עוד?
 איתן: בשביל עזרה כללית.
 טוביה: אני לא צריך שום עזרה. אני מתלבש בעצמי. מתרחץ בעצמי. אני לא
 מתכוון לחזור על השטות שעשיתי.
 איתן: אבל מה יקרה אם תרגיש לא טוב? אם תיפול בדרך לממ"ד בזמן אזעקה?
 טוביה: אף פעם לא נפלתי, איתן. אני לא מתכוון להתחיל עכשיו.
 איתן: אתה עוד מעט בן שמונים, אבא.
 טוביה: אני לא מכניס הביתה שום פיליפיני.
 איתן: בסדר גמור. אם אתה לא לוקח פיליפיני, אז אני עובר לגור כאן.
 טוביה: השתגעת?
 איתן: לשבוע-שבועיים. עד שתתאושש.
 טוביה: יש לך עבודה. יש לך משפחה.
 איתן: רוב היום נהיה שנינו במשרד. בערב נחזור הנה. נראה חדשות. נדבר. אני
 אישן בחדר הישן שלי.
 טוביה: מוניקה יודעת? והילדות?
 איתן: הן יבואו לבקר. (טוביה מתקשה להסכים) תגיד כן, אבא. זאת הזדמנות גם
 בשבילנו. נוכל לשחק שח. שנים לא שיחקנו. בוא נראה אם אני עדיין מסוגל
 לנצח אותך. הכלים פה?

טוביה מהנהן. איתן מוציא לוח שחמט וכלים, מסדר את הכלים והם מתחילים לשחק.

- איתן: בשבוע האחרון הייתי די בהלם. אחרי כל ביקור אצלך התפוצץ לי הראש.
 לא הצלחתי להירדם. ניסיתי להבין מה עשיתי שהכאיב לך כל כך. קראתי
 שוב ושוב את האנתולוגיה. גם מוניקה קראה.
 טוביה: מה היא אמרה?
 איתן: היא התרגשה מאד. היא חושבת שאימא רצתה להגיד לי משהו בסיפורים
 האלה.
 טוביה: מה?
 איתן: שכאבי הראש שלי הם לא בגלל הפציעה, אלא...
 טוביה: בגלל שנהרגו לך כל כך הרבה חיילים.
 איתן: וגם אלף מאתיים אזרחים, שלא הצלחתי להציל. והחטופים... המנוולים
 האלה התעללו בנשים, בגברים, ערפו ראשים של ילדים. לולא נפצעת,
 הייתי עומד לדין, ויושב כל חיי בכלא על רשלנות פושעת.
 טוביה: אתה קצת מגזים. לא?

- איתן: אתמול בערב הלכתי סוף-סוף לכיכר. כמה אנשים הכירו אותי. לא יכולתי לשאת את המבטים שלהם. אבל ככל שאני מודה באחריות למה שקרה, אני מרגיש יותר הקלה.
- טוביה: **(מִקֵּה כְּלִי)** מה קורה לך? שחקן כמוך עושה שטויות כאלה?
- איתן: כבר מזמן לא שיחקתי.
- טוביה: כשהתחילו כאבי הראש שלך, אימא אמרה לי לחזור לשחק איתך.
- איתן: גם לי. כנראה שפחדתי.
- טוביה: פחדת להפסיד?
- איתן: פחדתי שנדבר. **(הם מבצעים עוד שני מהלכים)**
- טוביה: שח!
- איתן: לא יאומן.
- טוביה: אם אתה רוצה לשחק איתי, אז אל תיתן לי לנצח ככה.
- איתן: אני מסוגל לתת למישהו לנצח אותי? אתה יודע, בסיפור הזה, שג'אעיייה, על הקצין שעשרה חיילים שלו נשרפו בנמ"ר... כשקראתי שהצבא לא מחזיר אותו לשירות, הרגשתי שזה דומה מאד למה שקרה לי.
- טוביה: יש בזה משהו.
- איתן: מי הסופר שכתב אותו? בדקתי את החוזה. יש רק שם. אין כתובת. אין טלפון. אין קבלה. לא שילמנו לו? יכול להיות שאין סופר כזה?
- טוביה: ודאי שיש.
- איתן: החתימה על החוזה נעשתה בעט הנובע של אימא. רק היא השתמשה בעט כזה. אימא כתבה את הסיפור? **(טוביה שותק)** אימא כתבה אותו?
- טוביה: היא ביקשה שלא אספר לך. היא פחדה שאם תדע, יהיה לך קשה לקרוא אותו.
- איתן: ודאי שהיה לי קשה. בסיפור הזה האימא של הקצין משתגעת מדאגה. לא ישנה בלילות. בוכה מרוב פחד. כל צלצול בדלת הוא סיוט בשבילה. גם אצל אימא זה היה ככה?
- טוביה: שנינו כמעט יצאנו מדעתנו.
- איתן: וגם אתם, כמו ההורים שלו, העדתם בוועדה הרפואית על המצב הנפשי שלי אחרי הפציעה?
- טוביה: סליחה?
- איתן: שמעת אותי, אבא. גם אתם העדתם?
- טוביה: לא. ממש לא. אנחנו בכלל לא נקטנו עמדה. אנחנו לא רופאים.
- איתן: אבל העדתם שם, למרות שלא זומנתם. רק מוניקה זומנה. היא דרשה שהצבא ישחרר אותי כדי שנברח לארגנטינה, ואתם הצטרפתם אליה.
- טוביה: תראה, איתן. חשבנו שמוטב לומר לוועדה את האמת.
- איתן: ולא טרחתם לומר לי.
- טוביה: הרגשנו נורא. אבל דאגנו לך. לבריאות שלך. לשפיות שלך. פחדנו שאתה לא מסוגל לחזור לצבא.
- איתן: דווקא טוב שהעדתם. כנראה שבאמת לא הייתי מסוגל לחזור. החלק שלי בכישלון היה הרבה יותר גדול ממה שידעתם. הייתי שם שנה שלמה לפני ה-7 באוקטובר. אבל הייתי עיוור. שאנן. לא התרעתי. לא נערכתי. גם באותו בוקר לקח לי יותר מדי זמן להבין מה קורה שם.
- טוביה: היו עוד כמה אחראים לזה מלבדך.

איתן: אם הייתי חוזר לצבא, הייתי לוקח על עצמי משימות בלתי אפשריות. העדות שלכם הצילה את החיים שלי.

טוביה: אימא הצילה. רק אימא. היא הייתה כל כך חכמה. כל כך אמיצה... (קם ויוצא, כדי להסתיר את בכיו)

איתן: (אחריו) חכה רגע, אבא. אני רוצה לשמוע עוד. (טוביה ממשיך החוצה) בסדר. אולי באמת כדאי שתישן קצת. אתה רוצה שאני אישן לידך?

אבל טוביה יצא. איתן מחזיר את כלי השחמט למגירה. לפתע נשמעת אזעקה. איתן עדיין שקוע במחשבותיו והוא נשאר לשבת. טוביה חוזר.

טוביה: אתה לא שומע את אזעקה?

איתן: יש לנו עוד דקה.

טוביה: בוא כבר. (שניהם יוצאים לפרוזדור)

7. מתוך החשכה נשמע קולה של רבקה הקוראת מונולוג נוסף.

רבקה: אין לי שום דיכאון. אני לא יוצא מן הבית כי אני לא רוצה לצאת. כי אין לי מה לעשות בחוץ. כי הפסיכיאטר המטומטם הזה לא מבין שום דבר, והכדורים המחורבנים שלו לא עוזרים... כי הכל סתם. סתם נלחמתי. סתם נפצתי. סתם החיילים שלי מתו... רוב החטופים כבר בטח מתו... ואל תבקשו מהחברים שלי לבוא הנה. אני לא רוצה יותר לראות אותם... הם באים. יושבים. מפטפטים. אבל לא מוכנים לדבר על מה שקרה. איך הם ברחו בנמ"ר שלהם, והשאירו אותי למות שם לבד...

כעבור שבוע. טוביה עומד מול קברה של רבקה. צרור פרחים בידיו. איתן מאחוריו.

איתן: בוא, אבא. עוד מעט מחשיך. ניסע הביתה. נלך לישון מוקדם. יש לנו ישיבת מערכת מחר בבוקר.

טוביה: אני לא חוזר יותר למשרד, איתן.

איתן: למה?

טוביה: אני כבר לא תורם שם שום דבר.

איתן: ודאי שאתה תורם. אתה קורא כתבי יד. כותב המלצות.

טוביה: בשבוע האחרון ראיתי מה קרה שם בזמן שנעדרתי.

איתן: מה קרה?

טוביה: אימא תכננה להוציא לאור בשנה הבאה עוד שני ספרים. על הטבח

בקיבוצים, ועל ההרג בעזה. התוכנית הזאת נגנזה.

איתן: אנחנו נשקול אותה שוב אחרי שנראה איך האנתולוגיה של אימא מתקבלת.

טוביה: ובינתיים אנחנו משתיקים את שני הסופרים האלה?

איתן: אני לא בטוח שיהיו להם קוראים.

טוביה: אנחנו חייבים את זה לאימא, איתן. אני חושב על זה כבר כמה ימים. גם

מגיע לה שאני אכתוב עליה ספר.

איתן: על אימא?

- טוביה: כן. אני רוצה שידעו מה היא עשתה כדי לסיים את המלחמה הזאת. מה היא עשתה למען המשפחות השכולות. למען החטופים. למען הפצועים... **(מניח את הפרחים על הקבר)** אף פעם לא ידעתי איך להראות לה כמה היא יקרה לי. כמה אהבתי אותה. כמה היא עשתה גם למעני.
- איתן: רעיון נהדר, אבא. תמיד רצית לכתוב. אנחנו נוציא את הספר הזה לאור בשמחה. בוא מחר למשרד. יש לנו שם את ההתכתבויות שלה עם סופרים. יש לי את היום שלה בבית.
- טוביה: **(בחשש)** אתה לא יכול להישאר בבית, אבא.
- איתן: ודאי שאני יכול.
- טוביה: אתה צריך השגחה.
- איתן: אני לא רוצה יותר לשמוע על זה, איתן.

עכשיו הם כבר בביתו של טוביה.

- איתן: אם אתה נשאר כאן, אז אני מנהל את החברה מכאן. אני אסדר לי משרד. נעשה את הישיבות בסלון.
- טוביה: זה מיותר לגמרי, איתן. אני רוצה להתאבל על אימא. אני רוצה לכתוב עליה. הנוכחות שלך לא עוזרת לי.
- איתן: רק לפני שבועיים אתה...
- טוביה: זה היה לפני שבועיים.
- איתן: תקשיב לי טוב. זאת אחריות כבדה להיות בן יחיד, ואני לא מתכוון להתחמק ממנה. אם אתה רוצה לכתוב, אז שב ותתחיל. כשאני אראה שאתה כותב, אני אשאיר אותך פה לבד. **(פונה לעבר חדר האמבטיה)**
- טוביה: לאן אתה הולך? אני לא אעשה שוב את השטות הזאת! אני נשבע לך! ראיתי מה זה עשה לך. מה זה עשה למוניקה ולילדות.

טוביה מוציא בלוק כתיבה ועט. כעבור רגע איתן חוזר מחדר האמבטיה.

- איתן: אספתי את כל התרופות מהארון. יש לך עוד תרופות במקום אחר?
- טוביה: לא.
- איתן: טוב מאד. כשתצטרך משהו, תבקש ממני.
- טוביה: בסדר.
- איתן: אתה רוצה עוד כוס מים? קפה? משהו לאכול?
- טוביה: אני רוצה שתפסיק להתרוצץ סביבי.
- איתן: בסדר. אני יוצא לגינה.
- טוביה: לא חשוב. אני אתחיל מחר.

קם ומפעיל את מערכת המוסיקה.

8. מתוך החשכה נשמע קולה של רבקה הקוראת מונולוג נוסף.

רבקה: ישבתי על המרפסת וקילפתי תפוז. זה הכל... לא ניסיתי לחתוך את הוורידים... אימא הוזה. היא הגיעה אחרי שנחתכתי... הסכין התחלק, אבא. זאת הייתה תאונה. אין לזה שום קשר למכתב של הצבא. כבר הבנתי מזמן שהם משחררים אותי... לו רציתי להתאבד, הייתי נשכב על פסי הרכבת!

כעבור שבוע. בוקר חורפי. טוביה יושב בכורסא. איתן יוצא מן המטבח, בידיו מגש ועליו שני ספלי קפה שהכין לטוביה ולו.

איתן: אתה רוצה חביתה?
טוביה: אני רוצה שתיקח את החפצים שלך ותצא מן הבית.
איתן: אני לא משאיר אותך כאן לבד.
טוביה: את הדיון הזה סיימנו. אני אחיה את החיים שלי כמו שאני רוצה. אתה לא תגיד לי איך לחיות אותם, ולקח לחיות אותם, וכמה לחיות אותם. ואם אני אחליט לא לכתוב על אימא, אני לא אכתוב.
איתן: זה היה רעיון שלך. רצית להתגבר על האבל עליה.
טוביה: אני לא רוצה להתגבר על האבל עליה.
איתן: אז מה אתה רוצה? לשבת בבית ולאמלל את עצמך? אתה תדעך בתוך כמה שבועות. הדמנציה שלך תתגבר.
טוביה: איזה דמנציה?
איתן: אם אני כל כך מכביד עליך, אז אולי מוניקה תעבור הנה. היא תיקח חופש עד שתתאושש. היא תשמח לעזור לך לכתוב.
טוביה: (קם) אני לא מסוגל לכתוב. ואני לא מוכן יותר לקבל ממך עצות. מאז שאתה כאן, השתלטת על החיים שלי. תאכל. תשתה. תתרחץ. תקרא. תכתוב. תחשוב. תחפש משמעות. תמצא תכלית. די!
איתן: החנות של המכנסיים שלך פתוחה.
טוביה: מה?
איתן: החנות של המכנסיים שלך פתוחה. (טוביה רוכס את הרוכסן) לא השתלטתי על החיים שלך. אני דואג לך. מי עוד יעשה את זה?
טוביה: אני לא צריך אף אחד.
איתן: אני הבן שלך.
טוביה: אני אשם בתבוסה שלי. אני. שנתתי לך להוציא לאור רומנים שאין להם שום קשר למלחמה המקוללת הזאת. למחיר שאנחנו משלמים בה. לזוועות שאנחנו מבצעים. לכן פחות ופחות ספרים נכתבים עליה. לכן מדינה שלמה ממשיכה להילחם, כאילו אין דרך לסיים אותה. כן. בגלל אנשים כמוני ששותקים.
איתן: כשהסופרים שלנו יבינו מה קורה כאן, הם לא יהססו לכתוב.

שתיקה.

איתן: שמעתי אותך בוכה בלילה.
טוביה: לא בכיתי. השתעלתי.

- איתן: אולי אתה בכל זאת צריך תרופות.
טוביה: אני לא רוצה תרופות. אני רוצה למות.
איתן: למות?! השתגעת?! יש לך משפחה. יש לך נְכָדוֹת שמטורפות עליך. לא מספיק שהן איבדו את סבתא שלהן, אתה רוצה שהן יאבדו גם אותך?
טוביה: אני לא יכול יותר, איתן.
איתן: אם אני המשכתי לחיות אחרי ה-7 באוקטובר, אז גם אתה יכול. **(טוביה לא עונה)** אולי במקום שמוניקה תעבור הנה, אתה תעבור אלינו? תישן בחדר העבודה שלי. יש שם מרפסת ושירותים. תוכל לצאת לגינה. הילדות ישמחו מאד. מה אתה אומר?
טוביה: אני אחשוב על זה.
איתן: נביא לך כלב. תוכל לטייל איתו בפארק. עוד מעט יגיע אביב. תמיד אהבת את האביב.
טוביה: אני אטייל עם כלב?
איתן: למה לא? כלבים הם התרופה הכי טובה נגד דיכאון. הוצאנו עכשיו ספר על זה.
טוביה: על כלבים?
איתן: על דיכאון.

הוא מוליך את טוביה אל השולחן. הם מתיישבים.

- איתן: אולי בכל זאת תאכל חביתה?
טוביה: לא.
איתן: אתה חייב לאכול קצת יותר. שמת לב שירדת במשקל?
טוביה: אני אוֹכֵל יותר לחם.
איתן: תמיד אהבת שוקולד. אתה יכול לאכול כמה שאתה רוצה.
טוביה: בטח. אני אקנה היום חבילה.

שניהם שותים את הקפה. טוביה עוצר.

- איתן: מה קרה?
טוביה: אני חושב שאני רוצה עוד קצת סוכר.
איתן: אני אביא לך.
טוביה: אני יכול לקחת בעצמי.

הוא קם ופונה למטבח. איתן לוגם מן הקפה. תוך כדי כך הוא מדבר אל טוביה.

- איתן: אנחנו יכולים לנסוע לחפש כלב כבר עכשיו. ב"תנו לחיות לקויות". כל כלב שתבחר, יאהב אותך לעולם. אגב, אתה מעדיף כלב או כלבה? **(לפתע הוא שומע אנחה מכיוון המטבח)** אבא?

אין מענה. איתן קם ופונה למטבח, ורואה שטוביה חתך את ורידי ידיו בסכין.

איתן: מה עשית? עזוב את הסכין. תרים את הידיים. תרים את הידיים למעלה! השתגעת? תרים את הידיים! (פושט את חולצתו ומנסה לחבוש בה את ידיו של טוביה) כמה דם. אני לא מסוגל לראות את זה. תרים את הידיים. תפסיק לצעוק! תפסיק לצעוק! מה המספר של מד"א? לכל הרוחות. מה המספר של מד"א? בוא כבר. חבל על הזמן. אני אקח אותך במכונית שלי.

9. מתוך החשכה נשמע קולה של רבקה הקוראת מונולוג נוסף.

רבקה: ברלין עיר גדולה, אימא. גם שם יש פסיכיאטרים. גם שם יש תרופות... אני אחזור הנה כשאני אירגע... כשהראש שלי יתנקה קצת... כשהמלחמות המיותרות האלה ייגמרו... כשאני ארצה שוב לחיות כאן...

אור. כעבור שבוע. יום חורפי. טוביה יושב קודר בכורסא. ידיו חבושות. איתן עומד מולו, בידו עותק של האנתולוגיה שיצאה זה עתה מן הדפוס.

איתן: נו, מה אתה אומר? (טוביה שותק) אתה יכול לפחות להסתכל. לפתוח. למשש. כל החיים שלך היית משתכר מְרִיחַ של ספר חדש.

טוביה: הֶרְחָתִי.

איתן: תסתכל לפחות על הכריכה. לאימא היה טעם נהדר.

טוביה: כן.

איתן: תראה מה כתבתי עליה: האמינה בכוח הספרות להיטיב את חיינו. זה גם מה

שרציתי לכתוב על המצבה שלה. (טוביה לא מסתכל) אני לא מבין, אבא.

אתמול אמרת שניסע לברלין, לבקש מהכותבים האלה לכתוב על ההחלמה

שלהם. שיקרת לפסיכיאטר כדי שישחרר אותך? אתה רוצה לחזור לשם?

טוביה: אתה יודע בדיוק מה אני רוצה.

איתן: חיכית לספר הזה מאז שאימא מתה. הוא כבר בדרך לחנויות. כל מי שיקרא

אותו, ינסה להיות אדם קצת יותר טוב.

טוביה: אני לא בטוח שמישהו יקרא אותו.

איתן: שלחתי אותו לכל הקצינים בחטיבה שלי.

טוביה: הקצינים בחטיבה שלך יקראו עכשיו ספרים? הם בעזה. הורגים ונהרגים

במלחמה הארוכה הזאת, שרק אתמול התבשרנו שאנחנו לא מתכוונים

לסיים אותה.

איתן: אנחנו נמשיך להוציא ספרים שאימא בחרה, עד שהיא תסתיים.

טוביה: גם אלה שיקראו אותם ימשיכו להילחם.

איתן: לו אימא שמעה אותך, היא הייתה מתאכזבת מאד.

טוביה: אתה טועה. אחרי שפרצה המלחמה, והיא קיבלה את התקף הלב הראשון,

החלטנו שנעזוב את העולם הזה יחד. כשהיא מתה, לא היה לי אומץ. אולי

גם השליתי את עצמי שהספר הזה יחזק את המחאה נגד המלחמה. לפני

חודש השתמשתי בכדורים שלי. עכשיו אני רוצה להשתמש בכדורים שלה.

איתן: אימא אספה כדורים?

טוביה: אני מבקש שתיתן לי לבלוע אותם.

איתן: אתה לא יכול לבקש ממני דבר כזה.

טוביה: ושללא תִפְנֶה אותי לבית חולים. אתה לא אשם. עשית כל מה שאפשר כדי שאני ארצה לחיות. אתה הרבה יותר חזק ממה שחשבתי. גם הרבה יותר חזק ממה שאתה חושב. תסתדר מצוין. תן לי לסיים את חיי בכבוד. איתן: אתה לא סומך עלי שאעזור לך לחיות בכבוד? טוביה: אני לא סומך על עצמי. איתן: אבל אני יכול לעזור לך להיפטר מהמחשבות האלה. טוביה: אתה יודע שלא תוכל לעצור בעדי. איתן: החבאת את הכדורים שלה? החבאת אותם? איפה הם? תגיד לי איפה הם. טוביה: (טוביה שותק) החיים שלך חשובים לי, אבא. הם חשובים גם לך.

איתן מחפש במגירות ועל מדפי הספרים. כאב ראש שב ותוקף אותו. הוא מוציא מכיסו כדור נגד כאב ראש ובולע אותו.

טוביה: אני לא מפחד למות, איתן.
איתן: אני רואה. אתה מפחד לחיות.
טוביה: לו היה טעם לחיים שלי, הייתי חי אותם בשמחה.
איתן: אם אתה לא אומר לי איפה הכדורים, אני מחזיר אותך למחלקה הפסיכיאטרית. (משפשף את רקותיו)
טוביה: גם אימא איבדה את הטעם לחיים. לכן היא מתה. לא בגלל הוויכוחים איתך. היא מתה כי היא התייאשה. מהמפלצתיות של האויבים שלנו, מהתשוקה שלנו לנקמה כל כך אכזרית. היא לא רצתה לחיות במדינה שהצבא שלה הרג שמונת אלפים ילדים. גם אני לא.
איתן: האנתולוגיה שלה אומרת את זה.
טוביה: רק מעטים יקראו אותה. כנראה שבזמן מלחמה כזאת אי אפשר לכתוב ספרים טובים. וכשהספרות שוקעת, הכל שוקע אחריה.
איתן: בבקשה, אבא, איפה הכדורים?
טוביה: נסה להבין אותי, איתן. אימא צדקה. זאת לא המדינה שהכרנו...
איתן: אתה לא מבין אותי. אתה לא רואה שהמלחמה שלי לא נגמרה. אתה לא רואה את המתים שאורבים לי בכל פינה. כל אלה שלא הצלחתי להציל. והחטופים. הם והמשפחות שלהם. והפצועים. והקלומים. וגם אלה שהרגתי במו ידיי. יום אחד הם יופיעו כולם ויתחשבו אותי...

בחיפושיו אחרי הכדורים הגיע איתן לפינה רחוקה בחדר. טוביה מוציא בחטף בקבוק כדורים מהמגירה הסמוכה לכורסא, וממהר לבלוע אותם. איתן מבחין בכך.

איתן: תוציא את הכדורים מהפה. תירק אותם, אבא. תירק אותם.
טוביה: תן לי ללכת.
איתן: אני הבטחתי לבית החולים להשגיח עליך!

טוביה לועס את הכדורים. איתן מנסה להוציא אותם מפיו. טוביה הודף אותו.

איתן: אני אוהב אותך!
טוביה: אז תראה לי.

איתן: אני עדיין צריך אותך.
 טוביה: אתה לא מפנה אותי לבית חולים!
 איתן: **(כאב הראש שלו מתגבר)** די, די. לעזאזל הכאב הזה. אני לא יכול יותר...
 טוביה: תן לי לחבק אותך, איתן... אולי זה יקל עליך... שים אצלי את הראש. ככה
 היית נרדם כשהיית קטן...

כעבור רגע ארוך איתן נרגע ומסתכל בטוביה.

טוביה: יש לי עוד כמה דקות.
 איתן: הצלחת.
 טוביה: לא הייתה לי ברירה.
 איתן: עשיתי בשבילך כל מה שיכולתי. נכון, אבא?
 טוביה: עכשיו אתה יכול לעשות עוד משהו. בשידה יש בקבוק קוניאק שאימא ואני
 שמרנו לרגע הזה. תביא שתי כוסיות.
 איתן: חשבתם על הכל, מה?
 טוביה: אחרי שאני אירדם, תיסע הביתה אל מוניקה והילדות. תחזור לכאן רק
 בערב.
 איתן: גם על זה חשבת?
 טוביה: אלא מה?

איתן מביא בקבוק קוניאק ושתי כוסיות. טוביה מוזג את הקוניאק לשתי הכוסות.

טוביה: לחיים.
 איתן: לחיים.
 טוביה: עוד אחת? **(מוזג)**
 איתן: **(לוגם)** עוד אחת.
 טוביה: אתה צריך לנהוג עכשיו.
 איתן: אני יודע.
 טוביה: ואתה לא מפנה אותי לבית החולים.
 איתן: אני לא יכול להכריח אותך לחיות בשבילי.
 טוביה: להתראות, ילד שלי.
 איתן: להתראות, אבא.
 טוביה: נדמה לי שאני שומע את אימא מדברת אלינו.
 איתן: מה היא אומרת?
 טוביה: היא אומרת... היא אומרת לי להגיד לך כמה אני אוהב אותך... היא אומרת
 שאף פעם לא אמרתי לך את זה... **(הם מתחבקים)** אתה יכול לשים קצת
 מוסיקה. משהו שמח, ילד שלי...

איתן מפעיל את המערכת. נשמעת מוסיקה. הוא מתיישב ליד אביו ואוחז בידיו.

סוף